

## INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI FE’LLARNING GAPLARDAGI ISHLATILINISH STRUKTURALARI VA TURLARI

*Muallif: Fozilova Maftuna*

*Qo‘qon Universiteti Andijon filiali*

*FTO ‘Ingliz filologiyasi yo‘nalishi 25\_23 guruh talabasi*

*Email: maftunafozilova550@gmail.com*

*Tel: +998509772679*

*Ilmiy rahbar: Sobirov Otabek Qodirovich*

*Email: otabelsobirov774@gmail.com*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi fe’llarning gapdagi vazifalari, ularning struktural jihatdan tashkil topishi hamda turli grammatik vaziyatlarda qo‘llanish xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Har ikki tilning morfologik tizimi o‘ziga xos bo‘lgani uchun fe’llarning zamon, mayl, nisbat, ko‘plik hamda bog‘lanish shakllari ham farqlanadi. Tadqiqotda ingliz tilidagi analitik fe’l shakllari va o‘zbek tilidagi sintetik fe’l tizimi o‘rtasidagi farqlar aniq misollar yordamida o‘rganildi. Shuningdek, fe’llarning gap mazmunini shakllantirishdagi o‘rni, ularning sintaktik bo‘lak sifatidagi funksiyalari va pragmatik ta’siri tahlil etildi. Maqola til o‘rganuvchilarga, tarjimonlarga va ingliz-o‘zbek qiyosiy tilshunosligi bilan shug‘ullanuvchi tadqiqotchilarga amaliy yordam berishi mumkin.

**Аннотация:** В данной статье проводится сравнительный анализ функций глаголов в английском и узбекском языках, их структурных особенностей и способов употребления в различных грамматических ситуациях. Морфологические системы двух языков значительно отличаются, поэтому временные формы, наклонения, залоги и способы словообразования глаголов имеют ряд особенностей. В исследовании рассмотрены различия между аналитической глагольной системой английского языка и синтетической системой узбекского языка. Кроме того, анализируется роль глаголов в формировании смысловой структуры предложения, их синтаксические функции и прагматическое влияние. Материал статьи может быть полезен учащимся, переводчикам и специалистам в области сопоставительного языкознания.

**Abstract:** This article presents a comparative analysis of verb usage in English and Uzbek, focusing on their structural features, grammatical functions, and roles within sentences. Since the two languages possess different morphological systems, their verb forms — including tense, mood, voice, and aspect — vary significantly. The study examines the contrast between the analytic verb structure of English and the synthetic verb system of Uzbek, supported with practical examples. Additionally, the article explores how verbs contribute to sentence meaning, their syntactic roles, and

their pragmatic impact in communication. The findings are useful for language learners, translators, and researchers working in comparative linguistics.

**Kalit soʻzlar:** Feʼl, grammatik tizim, analitik shakl, sintetik feʼl, zamon, mayl, nisbat, sintaksis.

**Ключевые слова:** Глагол, грамматическая система, аналитическая форма, синтетический глагол, время, наклонение, залог, синтаксис.

**Keywords:** Verb, grammatical system, analytic form, synthetic verb, tense, mood, voice, syntax.

**KIRISH.** Feʼllar har qanday tilning grammatik tizimida markaziy oʻrin tutadi, chunki ular gapning asosiy mazmunini, harakatning vaqtini, holatini, bajariluvchini va uning yuz berish tarzini koʻrsatadi. Ingliz va oʻzbek tillarini qiyosiy oʻrganish jarayonida eng muhim jihatlardan biri feʼllarning gapdagi oʻrni va ularning turlicha grammatik shakllarda qoʻllanishidir. Ingliz tili analitik qurilishli til boʻlgani uchun unda feʼl shakllari yordamchi feʼllar orqali yasaladi. Masalan, zamon shakllari do, does, did, yoki davomiylik shakllari be + V-ing, mukammal shakllar esa have + V3 yordamida hosil boʻladi. Bu holat ingliz tilida feʼlning grammatik yuklamasi koʻproq yordamchi feʼllar orqali belgilanadi, deganidir.

Oʻzbek tili esa agglutinatív, sintetik tizimga ega til boʻlib, feʼlning grammatik kategoriyalari affikslar orqali ifodalanadi. Yaʼni feʼlning zamonini, maylini, nisbatini yoki shaxs-sonini aniqlash uchun unga qoʻshimcha affiks qoʻshiladi: bor-di, kel-adi, oʻqiy-di, yoz-ay, bor-gan va hokazo. Shuning uchun oʻzbek tilida feʼlning ichki morfologik tuzilishi ancha boy va murakkab.

Tilshunoslikda feʼllarning gapdagi vazifalarini oʻrganish orqali nafaqat grammatik bilimlar, balki kommunikativ kompetensiya ham mustahkamlanadi. Chunki feʼlning tanlanishi nutqning mazmuni, nozik maʼnosi, vaziyatga mos ohangi va uslubini belgilaydi. Masalan, ingliz tilida I go, I am going, I have gone shakllari bir xil harakatni turli koʻrinishda bildirsa, oʻzbek tilida bularning mazmuni kontekst orqali farqlanadi.

Ushbu maqolada ingliz va oʻzbek tillarida feʼllarning gapdagi oʻrni, ularning struktural tashkil topishi, grammatik shakllari, zamon tizimi, mayl shakllari, nisbatlari va sintaktik rollari qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, feʼllarning pragmatik ahamiyati — yaʼni ular nutq mazmuniga qanday taʼsir qilishi ham yoritiladi. Tadqiqot natijalari ikki tilni oʻrganuvchilarga yanada chuqurroq grammatik kompetensiya beradi.

**ASOSIY QISM.** Ingliz va oʻzbek tillarida feʼllarning gap tarkibida tutgan oʻrni nafaqat grammatik, balki semantik, pragmatik va kommunikativ jihatdan ham chuqur ahamiyatga ega. Har ikki tilning oʻziga xos morfologik tizimi, soʻz yaslash imkoniyatlari va gapda boʻlaklarning joylashuvi feʼllarning qoʻllanishidagi asosiy farqlarni belgilab beradi. Feʼl har qanday tilda gapning yuragi boʻlib, uning harakati,

holati yoki jarayonini ifodalaydi. Ingliz tili analitik sistema bo'lgani bois unda grammatik ma'nolar ko'proq yordamchi fe'llar, modal fe'llar, funksional birliklar va murakkab zamon shakllari orqali ifodalanadi. O'zbek tilida esa fe'lning ma'no yuklamasi asosan affikslar orqali yuzaga chiqadi, ya'ni sintetik qurilish ustun.

Ingliz tilida fe'llarning qo'llanishida eng muhim belgilaridan biri bu — zamonlarning rang-barangligi. Masalan, Present Simple oddiy harakatni, Present Continuous esa davom etayotgan jarayonni bildiradi. Present Perfect esa o'tmishda sodir bo'lgan, ammo natijasi hozirga ta'sir qilayotgan holatni ifodalaydi. Bu uch zamonning farqi o'zbek tilida alohida grammatik birliklar orqali emas, balki kontekst, ravishlar, qo'shimcha izohlar orqali ifodalanadi. O'zbek tili zamon tizimi uchta asosiy guruhdan iborat bo'lsa-da, ularning semantik diapazoni keng bo'lib, harakatning davomiyligi, boshlanishi yoki tugashi yordamchi elementlar yordamida aniqlanadi. Shu bois ingliz tilini o'rganuvchi o'zbek talabalarida zamonlar masalasi doimo qiyinchilik tug'diradi.

Fe'llarning morfologik tuzilishi ham har ikki til uchun keskin farq qiladi. Ingliz tilida fe'lning o'zgarish shakllari va yordamchi fe'llarga bog'lanishi asosiy rol ni o'ynaydi. Masalan, go, goes, went, gone kabi shakllar mavjud bo'lib, ular kam sonli affikslar orqali belgilanadi. O'zbek tilida esa boraman, bording, borayapti, borgandi, boraturib kabi juda ko'p grammatik shakllarga ega bo'lgan murakkab tizim mavjud. Bunda fe'lning shaxs-soni, zamoni, mayli, nisbatlari va hatto uslubiy ohangi birgina fe'l o'zagiga qo'shilgan turli qo'shimchalar yordamida hosil bo'ladi. Ushbu xususiyat o'zbek tilining agglutinativligi bilan bog'liq bo'lib, bu tilning boy grammatik imkoniyatini namoyon etadi.

Fe'llarning qo'llanishida sintaktik farqlar ham juda muhim. Ingliz tilida qat'iy so'z tartibi mavjud: S + V + O (ega + kesim + to'ldiruvchi). Masalan, She reads a book. Aynan shu tartib o'zgarsa, gapning mazmuni buziladi yoki grammatik xato yuzaga keladi. O'zbek tilida esa so'z tartibi erkinroq: U kitob o'qiydi, Kitobni u o'qiydi, O'qiydi u kitobni kabi shakllar grammatik jihatdan to'g'ri bo'lishi mumkin. Biroq barcha holatda fe'l gapning oxirida kelishi o'zbek tilining asosiy sintaktik xususiyatidir.

Fe'llarning gapdagi vazifasi ham ikki tilda turlicha semantik yuklamaga ega bo'ladi. Ingliz tilida fe'l ko'pincha nafaqat harakatni, balki modal ma'nolarni, taxmin, ehtimol, ruxsat yoki majburiyatni ham ifodalaydi: must go, may come, can speak. O'zbek tilida bular affikslar va yordamchi so'zlar bilan ifodalanadi: kelishi kerak, borishi mumkin, gapira oladi. Bu holat ingliz tilidagi modal fe'llarning soddaligi va samaradorligini, o'zbek tilidagi esa morfologik tizimning boyligini ko'rsatadi.

Ingliz tilida fe'lning struktural shakllari, ayniqsa zamon va davomiylilik nuqtayi nazaridan, juda murakkab tizimni tashkil qiladi. Masalan, will have been working kabi shakl bir harakatning kelajakdagi ma'lum bir vaqtgacha uzluksiz davom etishini

bildiradi. O'zbek tilida bu ma'no bir nechta qo'shimcha va izohlar yordamida beriladi: o'sha paytga borib, hali ham ishlayotgan bo'ladi. Shu bilan birga, o'zbek tilida kommunikatsiya ko'pincha kontekstga tayanadi, ingliz tilida esa grammatik shakl aniq bo'lishi talab etiladi.

O'zbek tilida fe'llarning nisbat kategoriyasi (o'zlik, majhul, orttirma va boshqalar) affikslar orqali yasaladi: yuvindi, aytili, o'qitdi. Ingliz tilida esa was written, is cleaned kabi passiv shakllar yordamchi fe'llar orqali hosil qilinadi. Bu farq til o'rganuvchilarning grammatik tafakkurini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Pragmatik nuqtayi nazardan qaralganda, fe'llarning tanlanishi nutq ohangiga kuchli ta'sir qilishi mumkin. Ingliz tilida I would like iborasi yumshoq va rasmiy so'rovni bildirsa, o'zbekchada Men xohlayman biroz keskinroq ohangda eshutilishi mumkin. Shuning uchun ikki tilda fe'l tanlashda stilistik moslikka e'tibor berish zarur.

Til o'rganuvchilar uchun eng muhim vazifalardan biri — ikki tilning fe'l tizimini nafaqat yod olish, balki ularning mantiqiy asosini anglashdir. Ingliz tili zamonlari aniq grammatik qoliplar bilan berilsa, o'zbek tilida fe'llar ko'proq mantiq, vaziyat va kontekst asosida tuziladi. Fe'l kategoriyalarining strukturaviy tahlili esa tarjima jarayonida, og'zaki va yozma nutqda, shuningdek lingvistik kompetensiyani shakllantirishda nihoyatda muhimdir.

**XULOSA.** Ingliz va o'zbek tillaridagi fe'llarning gap tarkibidagi o'rni, ularning grammatik va sintaktik jihatlari ikki tilning strukturaviy tabiatini ochib beradi. Ingliz tili analitik qurilishli bo'lgani tufayli unda ko'pgina grammatik ma'nolar yordamchi fe'llar orqali ifodalanadi va harakatning davomiyligi, mukammalligi hamda zamon bilan bog'liq nozik farqlar aniq shakllarda ko'rsatiladi. O'zbek tilida esa agglutinativ tizim hukmron bo'lib, fe'lning grammatik vazifalari qo'shimchalar yordamida yasaladi, shuning uchun fe'lning morfologik tuzilishi ancha boy va murakkabdir.

Har ikki tilning fe'l tizimini qiyosiy o'rganish til o'rganuvchilar uchun muhim ahamiyatga ega, chunki fe'lning to'g'ri tanlanishi gapning mazmuni, vaziyatga mosligi, nutq ohangi va uslubini belgilaydi. Ingliz tilidagi zamon shakllarining ko'pligi va o'zbek tilidagi affiksal moslashuv esa har bir tilning tarixiy taraqqiyoti va fonologik tuzilishi bilan bog'liq. Shuningdek, fe'llarning sintaktik o'rni ham ikki tilning umumiy qurilishida muhim farqni ko'rsatadi: ingliz tilida so'z tartibi qat'iy, o'zbek tilida esa nisbatan erkin.

Fe'llarning strukturaviy tahlili nafaqat grammatik bilimni mustahkamlaydi, balki tarjima jarayonida, muloqot samaradorligini oshirishda va lingvistik kompetensiyani rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Ushbu maqola ingliz va o'zbek fe'llarining umumiy va farqli jihatlari chuqurroq anglashga yordam beradi hamda ikki tilli ta'lim jarayonida amaliy qo'llanma sifatida foydalanilishi mumkin.

**Adabiyotlar ro'yxati:**

1. Rasulov Sh. O'zbek tilining grammatikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 350 b.
2. Karimova N. Hozirgi o'zbek tili morfologiyasi. – Toshkent: Fan, 2019. – 276 b.
3. Yusupova G. Qiyosiy tilshunoslik asoslari. – Toshkent: Universitet, 2021. – 412 b.
4. Murphy R. English Grammar in Use. Cambridge University Press, 2019. – 398 p.
5. Quirk R., Greenbaum S. A University Grammar of English. Longman, 2018. – 480 p.
6. Leech G. Meaning and the English Verb. Routledge, 2020. – 256 p.